

RANGLI INQILOBLARNI O'RGANISHGA BO'LGAN YONDASHUVLAR

Jo'rayev Abdurauf Aliyevich

*O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti magistraturasi tinglovchisi
mayor +998971559109 jorayevabdurauf90@gmail.com*

Annotatsiya: Maqolada “rangli inqilob” hodisasi va G'arb ilm-fanida “rangli inqiloblar” asosan demokratlashtirish kontekstida ko'rib chiqilgan tushunchalarni keltirib o'tilgan. Ushbu tushunchalardan kelib chiqib so'nggi yillarda “Rangli inqiloblar” atamasi ostida tadqiqotchilar quyidagi (muvaqqiyatli, muvaqqiyatsiz) hodisalarning barchasini yoki ba'zilarini ko'rib chiqilgani haqida so'z yuritib o'tilgan. Shuningdek, geosiyosat sohasidagi xalqaro olimlar, London universitet, Moskva davlat xalqaro munosabatlar instituti siyosiy elitalarni tadqiq qilish markazi, Birmingem universiteti va Esseks universiteti professor, siyosatchi va ilmiy xodimlarining hulosalariga asoslangan ma'lumotlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: rangli inqiloblar, geosiyosat, otmaviy norozilik, demokratiya, xalqaro munosabatlar, siyosiy, xavfsizlik, jamoat xavfsizligi, namoyishlar, demokratiya.

Аннотация: В статье приводятся понятия феномена цветной революции и цветных революций в западной науке, рассматриваемых преимущественно в контексте демократизации. Исходя из этих представлений, в последние годы под термином “цветные революции” исследователи упоминали все или некоторые из следующих (успешно, провалившихся) явлений. Также были освещены данные, основанные на выводах международных ученых в области геополитики, Лондонского университета, Центра исследований политических элит Московского государственного института международных отношений, Бирмингемского университета и Университета Эссекса, а также профессоров, политиков и научных сотрудников.

Ключевые слова: цветные революции, геополитика, массовый протест, демократия, международные отношения, политика, безопасность, общественная безопасность, демонстрации, демократия.

Abstract: The article cited the phenomenon of the color revolution “and concepts considered in Western science in the context of color revolutions primarily democratization. From these concepts it has been mentioned that in recent years, under the term “color revolutions”, researchers have considered all or some of the following (unsuccessful) phenomena. Also covered are data based on the hulos of international scientists in the field of geopolitics, professors, politicians and scientists from the University of London, the Moscow State Institute of international relations, the Center for research of political elites, the University of Birmingham and the University of Essex.

Keywords: color revolutions, geopolitics, mass protest, democracy, international relations, political, security, public security, demonstrations, democracy.

KIRISH

So'nggi yillarda dunyoda kechayotgan global siyosiy jarayonlar, tashqi kuchlarning o'z maqsadlari yo'lida olib borayotgan geosiyosiy o'yinlari doirasida inqiloblarni amalga oshirilayotganligi nafaqat davlatlar, balki butun mintaqa xavfsizligiga tahdid tug'dirmoqda.

Ana shunday taxdidlardan biri - Rangli inqiloblar bo'lib, ularni sodir etish quroli sifatida fuqarolar, ijtimoiy institutlardan foydalanishga bo'lgan turli harakatlar tobora avj olmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili:

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "rangli inqilob"lar ostida siyosatshunoslar davlat to'ntarishlarini amalga oshirish va mamlakatdagi siyosiy vaziyatni tashqi boshqarish texnologiyasini sun'iy ravishda yaratilgan siyosiy beqarorlik sharoitida tushunadilar, bunda hokimiyatga bosim siyosiy shantaj shaklida amalga oshiriladi, shantaj vositasi sifatida yoshlar norozilik harakatidan foydalaniladi.

"Rangli inqilob" - Gruziyada (2003-yildagi "atirgullar inqilobi"), Ukrainada (2004-yildagi "apelsin inqilobi") va Qirg'izistonda (2005-yildagi "lola inqilobi") [1] sodir bo'lgan inqiroz va ommaviy norozilik namoyishlari natijasida siyosiy rejimlarning o'zgarishini tasvirlash uchun paydo bo'lgan atama. Turli tadqiqotchilar turli voqealarni "rangli inqiloblar" tushunchasiga kiritadilar: xususan, yuqorida aytib o'tilganlardan tashqari, 2000-yilda Serbiyada "buldozer inqilobi" ham tez-tez kiritilgan.

G'arb ilm-fanida "rangli inqiloblar" asosan demokratlashtirish kontekstida ko'rib chiqiladi[2]: aholining saylovlarni soxtalashtirishga qarshi zo'ravonliksiz safarbar etilishi buzuvchi va mashhur bo'lmagan hukmdorning ketishiga olib keladi[3] va fuqarolik jamiyati institutlari evolyutsiyasi davrida mamlakatning Liberal demokratiyaga tez o'tish imkoniyatini beradi.

Rossiya ilm-fanida asosan "rangli inqiloblar" ning tashqi ko'rinishlari ommaviy norozilik ko'rinishida, G'arb davlatlari tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan ijtimoiy media va notijorat tashkilotlarning roli, shuningdek, davlat institutlarining "rangli inqiloblar"ga qarshi turish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi[4].

"Rangli inqiloblar" atamasi ostida tadqiqotchilar quyidagi hodisalarning barchasini yoki ba'zilarini ko'rib chiqadilar:

Muvaffaqiyatli:

2000-yilda Yugoslaviyada "Buldozer inqilobi"

2003-yilda Gruziyada "Atirgullar inqilobi"

2004-yilda Ukrainada "Oranj inqilobi"

2005 yilda Qirg'izistonda "Lola inqilobi"

2005-yil Livandagi "Sidr inqilobi"

2013-2014-yillarda Ukrainada "Qadr-qimmat inqilobi"

2018-yil Armanistonda "Baxmal inqilobi"

Muvaffaqiyatsiz:

2006-yilda Belorusiyada ommaviy norozilik namoyishlari

Armanistonda 2008-yilgi ommaviy norozilik namoyishlari

2009-yil Eronda “Yashil inqilob”

2011-2013-yillarda Rossiyada “Botqoq inqilobi”[5]

Belorusiyada 2020-yilgi ommaviy norozilik namoyishlari

“Rangli inqilob” tushunchasi 2004-yilda Ukrainada bo‘lib o‘tgan saylovlardan so‘ng Rossiya siyosiy kun tartibida paydo bo‘ldi, o‘shanda “To‘q sariq inqilob” paytida saylovning ikkinchi bosqichi natijalari bekor qilindi va Rossiya prezidenti Vladimir Putin tomonidan qo‘llab-quvvatlangan Viktor Yanukovich o‘rniga Viktor Yushchenko saylandi.[6].

Natijada, 2005-2008-yillarda Rossiya hukumatining siyosiy va mafkuraviy faoliyati ochiq va tizimli ravishda mumkin bo‘lgan “rangli inqiloblarga” qarshi turishga qaratilgan edi. Boshqa narsalar qatorida, Vladislav Surkovning “suveren demokratiya” ning status-kvo konseptsiyasini oqlash uchun mafkuraviy ta‘limot ishlab chiqilgan; siyosiy muxolifat, norozilik namoyishlari va ruxsatsiz ijtimoiy faoliyatga bo‘lgan munosabat yanada salbiy bo‘lib, ularga cheklov choralari qo‘llanildi; Rossiya jamiyatini safarbar qilish va G‘arb Rossiyaga qarshi buzg‘unchilik olib borayotganiga jamoatchilikni ishontirish maqsadida vaqti-vaqti bilan g‘arbgacha qarshi tashviqot kampaniyalari o‘tkazildi[7].

2008-yildan keyin Rossiya siyosiy tizimini tashqi tahdidlardan himoya qilish g‘oyasi G‘arb mamlakatlari sobiq SSSRning yangi demokratik davlatlariga qiziqishni yo‘qotgani va Rossiyaning yangi saylangan prezidenti Dmitriy Medvedev Rossiyaning G‘arb mamlakatlari bilan yaqinlashishiga qiziqish bildirgani sababli vaqtincha fonga o‘tdi. [8].

2011-yilgi noroziliklardan so‘ng, “rangli inqiloblar” tahdidiga qarshi turish g‘oyasi qaytdi, ammo allaqachon to‘g‘ridan-to‘g‘ri shaklda, yarim ohangsiz: har qanday muxolifat faoliyati G‘arb razvedka idoralari faoliyati bilan qo‘zg‘atilgan deb qaraldi, norozilik ishtirokchilari go‘yo chet el mablag‘larini olganlikda ayblandi va norozilik to‘g‘risidagi qonunchilik kuchaytirildi[9].

Moskva davlat xalqaro munosabatlar institutini siyosiy elitalarni tadqiq qilish markazining katta ilmiy xodimi K.E.Petrovning yozishicha, “rangli inqiloblar” katta ijtimoiy o‘zgarishlar shaklida asosga ega emas va jamiyat rivojiga unchalik ta‘sir ko‘rsatmaydi: demokratik bo‘lmagan rejimlar doirasida hukmron elitalarning cheklangan o‘zgarishi, shuningdek hokimiyat va ba‘zi hollarda mulkchilikning ayrim davlatlardan o‘tishi. qarama-qarshi guruhlariga elita guruhlarining amaldagi kuchi bilan bog‘liq.

Moskva davlat xalqaro munosabatlar instituti reklama va jamoatchilik bilan aloqalar kafedrasini professori va mudiri V.D.Soloveyning yozishicha, Rossiyaning “rangli inqiloblar”ni inqilob bo‘lmagan deb rasmiy tanqid qilishi inqilobning klassik marksistik tushunchasidan kelib chiqadi, bunda gegemonlikning bir sinfdan ikkinchisiga o‘tishi va jamiyatning sezilarli o‘zgarishi sodir bo‘ladi. Inqilob tushunchasining zamonaviy tushunchasi ko‘proq narsani anglatadi quvvatni

o'zgartirishning ruxsat etilgan shakllarining keng doirasi; muallifning fikriga ko'ra, Gruziydan Qirg'izistongacha bo'lgan "rangli inqiloblar" davomida zo'rvonlik yoki hech bo'lmaganda uning tahdidlarining vaqti-vaqti bilan namoyon bo'lishi va shuning uchun "rangli inqiloblar" ni inqiloblar deb to'g'ri tasniflash bilan aholining ommaviy safarbarligi sodir bo'lgan[10].

Birmingem universiteti va Esseks universiteti sotsiologiya professori D.S.Leynning yozishicha, "rangli inqiloblar" elita o'rtasidagi qarama-qarshiliklar va aholining ommaviy norozilik noroziligi bir vaqtning o'zida birlashganda sodir bo'ladi, bu esa "inqilobiy mafkura bilan sehrlangan" aholini elita qo'lidagi siyosiy vositalarga aylantiradi.

Jorj Vashington universitetining siyosatshunoslik va xalqaro aloqalar professori H.E.Xeylning fikricha, elita o'rtasidagi qarama-qarshiliklar aholiga amaldagi hukmdorga qarshi chiqishga imkon beradi, lekin faqat elita hukmdorning hokimiyatni saqlab qolish qobiliyatiga ishonchlari komil bo'lmagan paytda-mashhur bo'lmagan hukmdor o'z vakolat muddati tugashiga yaqinlashganda va "cho'loq o'rdak"ga aylanganda[11].

Moskva davlat xalqaro munosabatlar instituti siyosiy elitalarni tadqiq qilish markazining katta ilmiy xodimi K.E.Petrovning ta'kidlashicha, rus tilidagi matnlar va siyosiy nutqlarda "rangli inqiloblar" ning quyidagi metaforik tasviri taklif etiladi: yashirin ta'sir yordamida boshqa mamlakatda siyosiy rejimni tubdan o'zgartira oladigan nufuzli tashqi aktyor (masalan, geosiyosiy raqib) mavjudligi taxmin qilinadi va norozilikning ko'rinadigan ko'rinishlari ko'rib chiqiladi dushman hududida olib borilayotgan va o'z vaqtida faollashayotgan yashirin siyosiy urushning oqibatlari sifatida. Uning yozishicha, bunday soddalashtirilgan tushuncha "rangli inqiloblar"ni o'z ichiga olishi kerak degan xulosaga olib keladi[12].

London universitet kollejining katta ilmiy xodimi V.B.Pastuxovning yozishicha, inqiloblar shaxslar va guruhlarning ongli sa'y-harakatlari bilan qo'zg'atilishi mumkin emas, chunki inqilob tabiatan mantiqsiz hodisa bo'lib, uni kutayotganlar tomonidan ham, uni oldini olishni istaganlar tomonidan ham har qanday reja va bashoratlardan tashqarida sodir bo'ladi, shu bilan birga, agar biror narsa inqilobni tayyorlayotgan bo'lsa, bu jamiyat hayotida hal qilib bo'lmaydigan qarama-qarshiliklarning to'planishi bo'lib, ular jamiyatni boshi berk ko'chaga olib chiqadi. Inqilob va bunday to'siqdan chiqish yo'li bo'ladi[13].

Geosiyosat sohasidagi xalqaro olimlar Pol J.Boltom va Sharil N.Kross, "Moskva va Pekin rangli inqiloblardan kelib chiqadigan ichki va xalqaro xavfsizlikka potentsial tahdidlar to'g'risida deyarli farq qilmaydi va ikkala mamlakat ham ushbu inqilobiy harakatlarni AQSh va ularning g'arbiy demokratik sheriklari geosiyosiy ambitsiyalarni ilgari surish uchun uyushtirgan deb bilishadi"[14]. E.M.Primakova nomidagi jahon iqtisodiyoti va xalqaro munosabatlar instituti tadqiqotchilarining fikricha "rangli inqiloblar" AQSh tomonidan rejimlarni o'zgartirish va periferik mamlakatlarning siyosiy yo'nalishini zarur tuzatish uchun ishlatiladi[15].

Strategik va xalqaro tadqiqotlar markazidan Entoni Kordesmanning soʻzlariga koʻra, Rossiya harbiy arboblari “rangli inqiloblar”ni “AQSh va Yevropaning boshqa davlatlarda beqarorlashtiruvchi inqiloblarni yaratishga qaratilgan urushga yangi yondashuvi” deb bilishadi. ularning xavfsizligi manfaatlariga minimal xarajatlar va minimal qurbonlar bilan xizmat qilish vositasi sifatida [16].

Mudofaa vaziri Sergey Shoygu va tashqi ishlar vaziri Sergey Lavrov kabi baʼzi Rossiya davlat arboblari “rangli inqiloblar”ni iqtisodiyotni beqarorlashtiradigan, qonunga zid boʻlgan va “urushning yangi shakli” boʻlgan ichki ishlarga taʼsir oʻtkazish uchun aniq maqsad bilan tashqi tomondan qoʻzgʻatilgan harakatlar deb atashgan [17][18].

Rossiya prezidenti Vladimir Putinning soʻzlariga koʻra, “rangli inqiloblar” ekstremizmning bir shakli boʻlib, fojiali oqibatlariga olib keladi. 2014-yil

20-noyabrda Rossiya federatsiyasi xavfsizlik Kengashi majlisida u Rossiyadagi bunday voqealarning oldini olish niyatini bildirdi: “biz rangli inqiloblar toʻlqini qanday fojiali oqibatlariga olib kelganini koʻramiz va biz Rossiyada hech qachon bunday boʻlmasligi uchun hamma narsani qilamiz”. [19][20]. 2014-yil mart oyida qilgan nutqida Putin “rangli inqiloblar” oʻz-oʻzidan emasligini, Gʻarb ularni bir qator mamlakatlarda, turli xalqlar orasida tashkil qilganini aytdi. Gʻarb, uning taʼkidlashicha, oʻzining “bu xalqlarning turmush tarzi, urf-odatlarini yoki madaniyatiga hech qanday mos kelmaydigan standartlarini” oʻrnatishga intilgan. Natijada demokratiya va erkinlik oʻrniga betartiblik boshlandi, zoʻravonlik avj oldi va inqilob zanjiri boshlandi. “Arab bahori” “Arab qishi” bilan almashtirildi” [21].

Financial Times gazetasiga koʻra, Rossiya prezidenti “rangli inqiloblar” sabablarini notoʻgʻri baholaydi. Ukraina yevrointegratsiyasi inqirozi munosabati bilan gazeta shunday yozgan: “ehtimol, Vladimir Putin “Oranj inqilobi”ga nisbatan oʻz targʻibotiga ishongani uchun notoʻgʻri hisoblangan. Uning fikriga koʻra, bu xalq qoʻzgʻoloni emas, balki Gʻarb razvedka xizmatlari tomonidan uyushtirilgan voqea edi. Putin uchun xalq qoʻzgʻoloni haqiqatan ham xalq qoʻzgʻoloni boʻlishi mumkinligini tushunish qiyin” [22].

Tahlil va natijalar:

Rossiya federatsiyasi mudofaa vazirining oʻrinbosari Anatoliy Antonov 2014-yil iyun oyida IISS tomonidan tashkil etilgan Shangri la Dialogue xavfsizlik (Osiyo-tinch okeani mintaqasi) boʻyicha 13-konferensiyasida “rangli inqiloblar” ni Rossiyaning fikriga koʻra mintaqa xavfsizligiga asosiy tahdid deb atadi: “demokratlashtirish bahonasida ichki ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy muammolar noqulay hukumatlarni tashqi nazorat ostida rejimlarga oʻzgartirish”.

Vladimir Putinning “Rossiya Federatsiyasining milliy xavfsizlik strategiyasi toʻgʻrisida” (2015) farmonida “davlat va jamoat xavfsizligiga asosiy tahdidlar” qatorida “chet el koʻmagi bilan rejim oʻzgarishi” qayd etilgan.

2005-yilda Xitoy hukumati chet el gazetalari uchun senzuraning joriy qildi va “rangli inqiloblar”da xalqaro ommaviy axborot vositalarining roli bilan bogʻliq xavotirlar

tufayli mamlakatda nashr etishni taqiqladi. “To‘q sariq inqiloblar sabotajchilarning uyga kirishiga yo‘l qo‘yilmasligini va eshik yopilishi kerakligini eslatdi, shuning uchun biz uni vaqtincha yopdik”, dedi o‘sha paytda matbuot va nashriyot Bosh boshqarmasi rahbari Shi Zongyuan Financial Times gazetasiga.

2015-yilda Davlat kengashi axborot boshqarmasi tomonidan tayyorlangan “Xitoyning harbiy strategiyasi” rasmiy siyosiy hujjatida “Xitoyga qarshi kuchlar bu mamlakatda “rangli inqilob”ni qo‘zg‘atishga urinishlaridan hech qachon voz kechmagan” deyilgan[23].

Hulosa: “Rangli inqiloblar” hukmron sinfni tezda o‘zgartirish va sun’iy ravishda yaratilgan siyosiy beqarorlik doirasida siyosiy tizimni o‘zgartirish uchun texnologiyalar to‘plamidir.

Shuningdek, hozirgi xalqaro munosabatlar xususiyatini bilish, xalqaro maydonda faol harakat qilayotgan yetakchi davlatlar manfaatlarini anglash lozim bo‘ladi. Shulardan kelib chiqib, O‘zbekiston xalqaro maydonda o‘z milliy manfaatlarini himoya qilish uchun yuqorida ta’kidlangan shart-sharoitlar majmuini ta’minlash va “Rangli inqilob”larni oldini olish chora-tadbirlarini ishlab chiqish kerak bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kirill Petrov (2020). Elites and Color Revolutions: The Logic of Russia’s Response, *Russian Politics*, 5(4), 426-453. doi:10.30965/24518921-00504003 427.
2. Kirill Petrov, 2020, p. 431.
3. Kirill Petrov, 2020, p. 428.
4. Kirill Petrov, 2020, p. 433.
5. Gerlach, J. (2014). Mapping Color Revolutions Архивная копия от 28 октября 2022 на Wayback Machine. In: *Color Revolutions in Eurasia*. SpringerBriefs in Political Science. Springer, Cham. doi:10.1007/978-3-319-07872-4_2.
6. Kirill Petrov, 2020, p. 434-435.
7. Solovei, Valery (2015). Color Revolutions and Russia. In A. Przeworski (Ed.), *Democracy in a Russian Mirror* (Cambridge Studies in the Theory of Democracy, p. 78-94). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781107282070.005.
8. Kirill Petrov, 2020, p. 445.
9. Kirill Petrov, 2020, p. 450.
10. Solovei Valery, 2015, p. 79.
11. Kirill Petrov, 2020, p. 432.
12. Kirill Petrov, 2020, p. 434.
13. В. Б. Пастухов. Украинская революция и русская контрреволюция. - ОГИ, 2014. - С. 74. - 240 с. - ISBN 978-5-94282-744-1.
14. Bolt, Paul J. *Emerging Non-traditional Security Challenges: Color Revolutions, Cyber and Information Security, Terrorism, and Violent Extremism // China, Russia, and Twenty-First Century Global Geopolitics / Paul J. Bolt, Sharyl N. Cross.* - Oxford :

Oxford University Press, 2018. - ISBN 9780198719519. -
doi:10.1093/oso/9780198719519.003.0005.

15. Лапкин В. В., Пантин В. И.: Внутриполитические процессы в России и на Украине и перспективы российско-украинских отношений в период 2014-2020 гг. Институт мировой экономики и международных отношений имени Е. М. Примакова РАН 78 (2014). Дата обращения: 10 января 2022. Архивировано 10 января 2022 года.

16. Cordesman, Anthony, Russia and the “Color Revolution” Архивировано 14 июня 2014 года., Center for Strategic and International Studies, 28 May 2014.

17. Gorenburg, Dmitry, “Countering Color Revolutions: Russia’s New Security Strategy and its Implications for U.S. Policy”, Russian Military Reform Архивировано 20 декабря 2014 года., 15 September 2014.

18. Flintoff, Corey, Are Color Revolutions A New Front In U.S.-Russia Tensions? Архивировано 8 января 2018 года., NPR, 12 June 2014 - “Moscow has been talking lately about “color revolutions” as a new form of warfare employed by the West”

19. ББС: “Путин пообещал не допустить “цветной революции” в России”. Дата обращения: 21 ноября 2014. Архивировано 23 ноября 2014 года.

20. Korsunskaya, Darya (2014-11-20). “Putin says Russia must prevent color revolution”. Yahoo. Reuters. Архивировано из оригинала 22 ноября 2014. Дата обращения: 20 ноября 2014.

21. Фиона Хилл (Fiona Hill), Клиффорд Гэдди (Clifford G. Gaddy). Что Владимир Путин знает об Америке. (“The Atlantic”, США). Дата обращения: 3 апреля 2016. Архивировано из оригинала 14 апреля 2016 года.

22. ББС: “Пресса Британии: события на Украине, Янукович и Путин”. Дата обращения: 3 декабря 2013. Архивировано 4 декабря 2013 года.

23. Китайцам не дадут почитать иностранные газеты. Lenta.RU (17 ноября 2005). Дата обращения: 4 июля 2022. Архивировано 5 июля 2022 года.